

MEDIAAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

ARAşTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

Haziran 2020, 3(1), 23-37

Geliř: 03.05.2020 | Kabul: 01.06.2020 | Yayın: 29.06.2020

Sosyo-Politik Çerçeve de İslamofobi'ye Kuramsal Bir Yaklaşım

Didem DOĞANYILMAZ DUMAN*

Öz

İslamofobi, Batı toplumlarının İslam ve Müslümanlar hakkında sahip olduğu olumsuz algının ifade edilmesi için sıklıkla kullanılan ve birçok tanıma sahip olmakla birlikte genel itibariyle İslam'a ve buna bağlı olarak tüm Müslümanlara karşı duyulan korku ve gösterilen düşmanca yaklaşım şeklinde ifade edilebilecek bir kavramdır. İslamofobi üzerine yapılan çalışmalar, çoğunlukla kavramın ne olduğu ve ne şekilde desteklendiği ile ilintilidir ve ilgili vaka analizleri çerçevesinde literatür oldukça zengindir. Bu çalışma ile kavrama dair farklı bir inceleme gerçekleştirilecek ve İslamofobik eğilimlerin kuramsal bağlamda ne şekilde açıklanabileceğine dair yaklaşımlar sunulacaktır. Bu kuramsal yaklaşımlarda, kavramı sosyo-politik alanda mercek altına almak ve tartışma unsurlarını bu bağlamda var olan kuramlarla açıklamak hedeflenmektedir. Bunlar, İslamofobi yazınında 'biz' ve 'öteki' olarak algılanan gruplar arasındaki dinamikleri açıklamaya yönelik olarak; sosyal kimlik kuramı, algılanmış tehdit kuramı, tutumsal ve davranışsal İslamofobi yaklaşımları, gerçek-ötesi siyaset, popülist siyaset, çok kültürlülük, post-sekülerizm ve bu çerçevedeki iletişim kuramlarıdır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, Sosyal Kimlik, Algılanmış Tehdit, Gerçek-Ötesi Siyaset, Popülist Siyaset

A Theoretical Approach for Islamophobia within a Socio-Political Framework

Abstract

Islamophobia, which is used frequently to express the negative perception of Western societies about Islam and Muslims with various different definitions, is a concept that can be expressed as fear and hostile feelings for Islam and all Muslims. Studies on Islamophobia are generally related to what the concept is and how it is encouraged, and within this frame the literature is very rich with various case analyses. With this study, a different examination of the concept will be carried out and approaches will be presented on how Islamophobic trends can be explained in a theoretical context. These theoretical approaches to be presented within the framework of this analysis aim to examine the concept in the socio-political field and explain the discussion elements with the existing theories within this context. Social identity theory, perceived threat theory, attitudinal and behavioral Islamophobia approaches, post-truth politics, populist politics, multiculturalism, post-secularism, and related communication theories will be examined to better explain dynamics between 'us' and 'other' within the Islamophobia discussions.

Keywords: Islamophobia, Social Identity, Perceived Threat, Post-Truth Politics, Populist Politics

ATIF: Doğanyılmaz Duman, D. (2020). Sosyo-politik çerçeve de İslamofobi'ye kuramsal bir yaklaşım. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 3(1), s. 23-37.

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, e-mail: didem.duman@idu.edu.tr | orcid.org/0000-0001-7785-4416

Giriş

Farklılıkların çeşitli sebeplerle birbirleriyle çatışma içerisine girmesi, toplumlara-dan daha ziyade kimlikler arası gerilim ve olumsuz algı ve/veya önyargı şeklinde kendini göstermektedir. Müslüman kimliğe karşı oluşan/oluşturulan bu olumsuz yaklaşım, Müslümanların azınlık olarak ev sahibi Hristiyanlarla aynı kamusal alanı paylaştıkları bölgelerde kendisini göstermiş ve İslamofobi sıklıkla duyulan bir kavram haline gelmiştir. Bu kullanım sıklığıyla doğru orantılı bir şekilde araştırmalar da artmış ve toplum dinamikleri, siyasal yapılanmalar, iletişim araçlarının etkisi üzerine odaklanılarak oldukça geniş bir literatür oluşturulmuştur. İlgili yazın, farklı disiplinlerde vaka analizleri üzerinden çalışmalar sunarak İslamofobi'nin ne olduğu ve farklı toplumlarda ne şekilde konsolidasyonunun sağlandığı gibi konuları incelemektedir (Bayraklı & Yerlikaya, 2017; Buehler & Atalay, 2014).

21. yüzyıl itibarıyla bu kapsamda dikkat çeken anlaşmazlık durumu, fiziki çatışmadan daha ziyade kimlikler arası gerilim ve olumsuz algı ve/veya önyargı şeklinde kendini göstermektedir. Müslüman kimliğe karşı oluşan/oluşturulan bu olumsuz yaklaşım, Müslümanların azınlık olarak ev sahibi Hristiyanlarla aynı kamusal alanı paylaştıkları bölgelerde kendisini göstermiş ve İslamofobi sıklıkla duyulan bir kavram haline gelmiştir. Bu kullanım sıklığıyla doğru orantılı bir şekilde araştırmalar da artmış ve toplum dinamikleri, siyasal yapılanmalar, iletişim araçlarının etkisi üzerine odaklanılarak oldukça geniş bir literatür oluşturulmuştur. İlgili yazın, farklı disiplinlerde vaka analizleri üzerinden çalışmalar sunarak İslamofobi'nin ne olduğu ve farklı toplumlarda ne şekilde konsolidasyonunun sağlandığı gibi konuları incelemektedir (Bayraklı & Yerlikaya, 2017; Buehler & Atalay, 2014).

Bu çalışmanın amacı, İslamofobi yazınına farklı bir katkı sunmaktır. Bu farklılık, kavramın ele alınışı kapsamında kendisini gösterecektir. Var olan çalışmaların genel itibarıyla kavramın ne olduğunu açıklamaya yönelik kavramsallaştırma üzerine odaklanmasına karşın bu çalışma; İslamofobi'nin kavramsallaştırılmasıyla ilgili olarak yalnızca bir ön bilgi sunmayı hedeflemektedir. Zira çalışmanın esas odak noktası, İslamofobi'nin ne şekilde ortaya çıkabileceğini ve ilgili toplumsal ve siyasal süreçlerde fobik eğilimin hangi dinamiklerden beslenebileceğini ortaya koymaktır. Bu sebeple, çalışma kapsamında İslamofobi'nin hangi kuramlar çerçevesinde açıklanabileceğine dair geniş bir sosyo-politik perspektif sunulacaktır. Böylelikle İslamofobi'nin irrasyonel fobik bir algı olduğu gerçeği çerçevesinde, yazında var olan kuramsal boşlukların doldurulmasının hedeflendiği çalışmanın sınırlılığı, kuramların yalnızca disiplinler arası tek bir alana odaklanması olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, bu çalışmanın farklı disiplinlerde yapılabilecek benzer çalışmalar için bir altyapı oluşturabilecek bir niteliğe sahip olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır.

1. Müslüman Karşıtlığının Kavramsallaştırılması

Farklı kimliklerin bir arada etkileşim içerisinde olması durumu, ilkçi kimlik yaklaşımı çerçevesinde bir çatışmayı da beraberinde getirmektedir. Hâlihazırda verili ve sabit olan kimliklerin bir 'öteki' ile karşılaştığı zaman gruplar arası ilişkilerin çatışmaya evrileceği yaklaşımı Samuel Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* (1993) isimli eserinde oldukça net bir şekilde sunulmuştur. Buna göre, artan mobilite ile birlikte farklılıkların farkındalığının artması durumu, ilkçi kimliklerin değişkenliğe olan kapalılıkları çerçevesinde olumsuz bir ilişki ağı oluşturacak ve en nihayetinde çatışma eğilimi gösterecektir. Bu çalışmanın konusu kapsamında kimliklerin verili ve sabit bir yapıya sahip olduğunu iddia eden ilkçi yaklaşım veya tanımlamalar ve tanımlanmalar üzerinden kimi zaman inşa edildiği, kimi zaman ise belirli elit grupların siyasi meşrulaştırma amacı çerçevesinde araçsallaştırıldığı iddia edilen kimlik tartışmasına girilmeyecektir. Verilen referans, ilgili kimliklere aidiyet hisseden grupların neden çatışma noktasına ulaşabileceğine dair bir ön bilgi verilmesi amacıyla sunulmaktadır. Zira, dini kimliğin ilkçi bir yapısının olduğu varsayımı kabul edilmekle birlikte, modern yaklaşım çerçevesinde araçsallaştırıldığı da altının çizilmesi gerekmektedir. Ancak, kimlik yazınında etno-sembolcü yaklaşım çerçevesinde değerlendirilebilecek olan bu tartışma, yukarıda da açıklandığı üzere, bu çalışmanın amacı kapsamında yer almamaktadır.

Kavramsal olarak İslamofobi değerlendirme kapsamına alındığında, dini kimliklerin çatışma içerisinde olması oldukça yakın bir geçmişe tekabül etmekle birlikte, genel anlamda dinler arası çatışmanın tarihsel arka planı oldukça uzun yıllara, hatta yüzyıllara dayanmaktadır. Çok daha eskilere dayanan süreç, en somut örneklerinden birisi olan Haçlı Savaşlarından itibaren başlatıldığında; Hindistan-Pakistan arasında yaşanan

din temelli çatışmalar, Yahudi Soykırımı, İsrail-Filistin çatışması, Lübnan İç Savaşı, Bosna Savaşı kapsamında yaşanan çatışmalar listelenebilir. Dünya üzerinde bilinen savaşların tamamı incelendiğinde %7'ye yakın bir oranın dini motivasyonlardan kaynaklandığı göz önünde bulundurulacak olursa (Axelrod ve Phillips, 2004), dini farklılıkların birer çatışma unsuru olarak değerlendirilmesi oldukça meşru bir hal alacaktır. Ancak belirtilmesi gerekir ki, dinler arası çatışmalar her zaman için fiziki çatışmaya evrilmemiş, kimi zaman fikirsel anlamda ayrımcılık temelli bir karakter sergilemek suretiyle de kendini göstermiştir. Geçtiğimiz yüzyılın ürünü olarak ciddi sosyo-politik sorunları beraberinde getirmiş olan İslamofobi, bu çatışmalardan birisi olarak karşımıza çıkmakta ve maalesef günümüzde de gözle görülür bir yükseliş sergileyerek Batı toplumlarında toplumsal bölünmelere sebep olmaktadır.

İslamofobi, terminolojik olarak, yakın dönem içerisinde kullanımı için net bir zemin bulmuş olsa da geçtiğimiz yüzyıl içerisinde de belirli şekillerde kendisine yer bulmuş bir kavramdır. Bravo López'in (2011) belirttiği üzere, fikrin ortaya çıkışı 19. yüzyılın son dönemlerine denk gelirken, kavramın ilk kullanımlarına 20. yüzyılın başlangıcında rastlanmaktadır. Zaman içerisinde kavrama yüklenen anlam küçük değişikliklere uğramış olsa da fobik hissiyat kimi zaman korku kimi zaman da nefret gibi olumsuz algılarla her zaman iç içe olmuştur.

Tartışmaların kuramsal incelemelerine geçmeden önce, kavramın Batı toplumlarında kullanımında ve yer etmesinde etkili olduğu vurgulanan olaylara dikkat çekilmelidir. Genel itibarıyla 21. yüzyılda ciddi bir yükselişe geçen İslamofobi eğiliminin 20. yüzyılda da Batı toplumlarında konsolide hale gelmesine/getirilmesine sebep olan olaylar örnek verilebilmektedir. Örneğin İran İslam Devrimi'nin, Batı'nın İslam algısını olumsuz yönde etkilediği akademik yazında dile getirilen unsurlardan biridir (Ragħimi ve diğerleri, 2018; Aarabi, 2019). Bununla birlikte, yüzyılın ikinci yarısından itibaren Müslüman toplumlardan batıya doğru göçün de yoğunlaşması, farklı dini kimlik bileşenlerinin bireysel anlamda aynı kamusal alanın bir parçası haline gelmesini beraberinde getirmiş, farklı gruplara ait bireylerin birbirini tanımaları konusunda yeni dinamikler ortaya çıkmış ve kimi zaman bu farklılıkların kendisinin yarattığı sosyolojik algılar, kimi zaman farklılıkların araçsallaştırılması sonucu ortaya çıkan politik söylemler, kimi zaman ise ev sahibi toplum ile yeni gelenler arasında *de facto* bir şekilde ortaya çıkan sosyo-politik hiyerarşik yapı, bu olumsuz algının beslenmesine sebep olmuştur. 21. yüzyıla gelindiğinde ise, 11 Eylül 2001 tarihinde New York, 2003 yılında İstanbul HSBC, 2004 yılında Madrid Atoche tren istasyonu ve 2005 yılında gerçekleştirilen Londra saldırılarının İslamcı motivasyonlarla ve İslamcı terör örgütleri tarafından gerçekleştirilmiş olması; bir bütün halinde İslam dininin ve tüm Müslüman nüfusun zan altında bırakılarak terör ile bağdaştırılmasına sebep olmuştur (Wuthnow, 2005; Allen, 2007). Burada küçük bir ayrıntıya dikkat çekmek gerekmektedir. Yukarıda sözü edilen saldırıların motivasyonlarının İslamcı nitelik taşıdığına altının çizilmesi ve "İslami" tanımlamasının ne kadar yanlış olduğunun belirtilmesi büyük önem taşımaktadır. Zira, İslami kavramı İslam'a ait ve/veya uygun olan anlamında iken; İslamcı betimlemesi İslam'ın araçsallaştırılması ve herhangi bir eylemin, radikal fikrin meşrulaştırılması için kullanılması anlamına gelmektedir (Yetkin, 2017). Geçtiğimiz on yılda, 2015 yılında Fransa'da gerçekleştirilen Charlie Hebdo saldırısı ve ilerleyen dönemlerde IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) terör örgütünün, zaman zaman Avrupa merkezli olarak gerçekleştirdiği terör eylemleri ile birlikte; Arap Baharı sonrası yaşanan iç karışıklıklar sebebiyle Batı'yı hedef alan kitlesel göç dalgaları, bir kez daha farkındalığın artmasına ve olumsuz algının yeniden uyanmasına sebep olmuştur.

İslamofobi'nin ne anlama geldiği konusunda, yukarıda da belirtildiği üzere sıklıkla çalışmalar yapılmış ve tüm davranışların bir tanım çerçevesinde toplanması üzerine yoğun bir çaba gösterilmiştir. Ancak, tüm bu çabaya rağmen İslamofobi'nin kavramsal karşılığı konusunda net bir uzlaşıya varılamamıştır. Genel itibarıyla İslam'a ve Müslümanlara karşı olumsuz tutum ve/veya his benimseme olarak de-

ğerlendirilebilecek (Bleich, 2011, s. 1582) İslamofobi için en çok referans verilen tanım, Runnymede Trust isimli Birleşik Krallık merkezli bir düşünce kuruluşu tarafından yayınlanan “İslamophobia: A Challenge for Us All” (1997) isimli raporda yer alan tanımlamadır. Rapora göre İslamofobi, İslam’dan ve buna bağlı olarak tüm Müslümanlardan yersiz bir şekilde (*unfair*) korkmak veya nefret etmektir. İlgili raporda verilen tanımlama ile birlikte sınıflandırmalar yapılmış, İslam’a ve Müslümanlara karşı sergilenen olumsuz davranışlar ve tavırlar listelenmiştir. Bu çalışmanın kapsamı gereği tanımlamaların ne şekilde yapıldığına dair tartışmalara değil, farklı sosyo-politik yaklaşımların sunulduğu tartışmalara yer verilecektir.

İslamofobi tanımlamasında, Müslümanlara karşı var olan olumsuz algının tamamını kapsayacak şekilde farklı yaklaşımlar benimsenmiş; sonuç itibarıyla bunlar arasında birbiriyle antagonist iki ana akım görüş ortaya çıkmıştır. Kimi akademisyenlere göre kavram, ırkçılığa yakın bir anlama sahip iken, kimi akademisyenler bunun aksini iddia etmiştir. Örneğin Esposito (2011) kavramın ırkçılık gibi değerlendirilebileceğini belirtmişken, Modood ve Ahmad (2007) hem kültürel hem etnik farklılıklar üzerine odaklanan bir yaklaşımdan bahsetmişler; benzer şekilde Kaya (2015) da kültürel ırkçılık kavramını kullanmıştır. Winkler’ın (2016) yaklaşımı, kültürel farklılıklara odaklanan bir neo-ırkçılık şeklinde olmuştur. Diğer taraftan, kavramın dini kimlik farklılıkları çerçevesinde değerlendirilmesi suretiyle, ilgili olumsuz düşüncelerin ve hislerin etnik bir referans olmaksızın İslam dinine mensup tüm kitleyi hedef olarak seçmesi, etnik bir temel üzerine kurulu olan ırkçılık yaklaşımının kapsam dışında kalmasına sebep olmaktadır. İrkçilik fikrini reddeden Geisser (2013), İslamofobi’nin bir dine karşı fobik yaklaşım olduğunu belirtmiştir. Zimmerman da (2008) fobi kavramının rasyonel olmayan yapısına dikkat çekerek İslam’a ve Müslümanlara karşı duyulan yersiz korku üzerine odaklanmıştır. Tartışmalar içerisinde kültürel farklılık yaklaşımına getirilen oldukça farklı bir anlayış, 2013 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen Tarabya Uluslararası İslamofobi Konferansında tartışmaya sunulmuştur. Altıkrıtı (2013), kavrama dair ‘kültürel terörizm’ isimlendirmesine dair geniş çaplı tartışmaların yapıldığını; ancak terör kavramının, İslamofobi kurbanlarının terörize olmalarına rağmen istenilen etkiyi yaratamayacağı endişesiyle ‘ayrımcılık’ üzerinde durması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Yukarıda değinilen tanımlamaların; korku, nefret, sevmeme ve düşmanlık gibi farklı duygular ve yaklaşımlar için genel bir çerçeve sunduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Zira bu konuda da farklı isimlendirmeler ve kavramsallaştırmalar mevcuttur. Örneğin Akgönül (2018, s. 8-13), İslamofobi’nin sınırlı bir tanıma sahip olduğunu belirtmiştir. Bu sınırlılığı fikrinsel bazda ortaya çıkan eğilimlerle açıklayan Akgönül, fiziki saldırı ve/veya ayrımcılık hareketlerini Müslümanfobisi (*Muslimophobia*) olarak açıklamıştır. Buradaki ayırım, eğilimin fikrinsel veya fiziksel olması açısından kendisini göstermektedir. Benzer bir sınıflandırma Dekker ve van der Noll (2009) tarafından da gerçekleştirilmiştir. Yazarlar, İslamofobi’nin davranışsal (*behavioral*) ve tutumsal (*attitudinal*) boyutlarına dikkat çekmişlerdir. Akgönül’ün İslamofobi olarak sınıflandırdığı fikrinsel eğilim, olumsuz düşünceler kapsamında tutumsal boyut olarak belirtilirken; ayrımcı uygulamalar ve Müslümanlara karşı sergilenen şiddet eylemleri de davranışsal İslamofobi olarak Müslümanfobisine benzer bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır.

Var olan olumsuz düşüncelerin farklı şekillerde ortaya çıkışı ve buna bağlı olarak isimlendirmenin farklılaşması gözlemlense de çatı doktrinin tek olması dikkat çekmektedir. İslam’a ve buna bağlı olarak tüm Müslümanlara karşı sahip olunan bu olumsuz düşünceler, sosyo-politik anlamda farklı dinamiklerle beslenmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu dinamikler üzerinde durulacak ve kuramsal bağlamda açıklanmaya çalışılacaktır.

2. Toplumsal Yapılanma Çerçevesinde İslamofobi

Toplumsal bir sorun olan İslamofobi’nin incelenebilmesi açısından sosyolojik temelde bir yaklaşımın sunulması gerekmektedir. Hristiyan/Yahudi-Hristiyan (Judeo Christian) kültürel temeller üzerine kurulan Batı toplumlarında, Müslüman kimlik bir ‘öteki’ olarak algılanmış ve ‘biz’ ve ‘onlar’ dikotomisi üzerinden bir Müslüman karşıtlığı

ortaya çıkmış/çıkarılmıştır. Bu noktada ilgili dikotomik yapı, temelini oluşturduğu kimlik çatışmalarını akıllara getirmekte ve İslamofobi'nin aslında din temelli bir kimlik çatışması olarak değerlendirilmesi gerekliliğini hatırlatmaktadır. Dini kimliğin bir sosyal kimlik bileşeni olmasından dolayı, çalışmanın bu kapsamında ilk ele alınacak kuram, Sosyal Kimlik Kuramı olacaktır. Kuram çerçevesinde *ihtiyaç duyulan 'öteki'* ve incelenen sosyal kimlik çatışması büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, Müslüman kimliğin ne şekilde bir (sözde) tehdit unsuru haline geldiğine dair algının temellerinin araştırılması amacıyla da Algılanmış Tehdit Kuramı'na başvurularak, İslamofobik eğilimli toplumsal yapıların ne çeşit dinamikler çerçevesinde oluştuğu anlatılacaktır.

2.1. Sosyal Kimlik Kuramı ve İslamofobi

İslamofobi'nin sosyo-politik çerçevede değerlendirilmesi açısından yer verilecek ilk yaklaşım kimlik kuramı ile gerçekleştirilecektir. Farklı dini kimlikler arasında ortaya çıkan olumsuz algının incelenmesinde, grup kimlikleri temelinde gruplar-arası iletişim dinamikleri kapsam dahiline alınacak ve inceleme, kimliklerin oluşumları gereği bir 'öteki'ne ihtiyaç duyduğu gerçeği etrafında sunulacaktır. Sosyal Kimlik Kuramı, bireylerin tekil kimliklerinin yanında grup kimliklerinin de varlığı üzerinde durmuş ve aynı zamanda aidiyet hissedilen gruplar arasındaki ilişkilere de odaklanmıştır. Tajfel ve Turner tarafından geliştirilen kuramda, yazarlar bireylerin belirli koşullar ve gereksinimler çerçevesinde kendilerini grup aidiyetlikleri çerçevesinde tanımlama eğilimi gösterdiklerini belirtmişlerdir (Tajfel, 1982; Turner, 1982). Bireylerin aidiyet taşıdıkları iç-gruba karşı hissettikleri tarafgirlik durumu, grup özelliklerinin yüceltilmesi ile birlikte, öteki algısını oluşturan dış-gruba ait özelliklerin olumsuzlandırılması üzerine kurulan bir dinamiğe sahiptir (Sharon ve Kassin, 1993, s. 102). Bu çerçevede, dini kimliklerine aidiyet duyan bireylerin oluşturduğu grupların, öteki grup için olumsuz bir algı sergilemesi durumu Sosyal Kimlik Kuramı'nda ortaya atılan iddialarla örtüşür durumdadır. Bu olumsuz algının oluşması kapsamında belirli stereotipler üzerinden yargılamalar yapılır ve bu durum İslamofobik eğilimler için oldukça net bir zemin hazırlamaktadır.

Ev sahibi toplum ve Batı'nın bir ötekisi olarak değerlendirilen Müslümanlar arasında ortaya çıkan grup dinamikleri, fiziksel etkileşimin artması ile birlikte daha farklı bir boyuta taşınmıştır. İslamofobik yaklaşımların, Müslümanların toplumsal hayatlarını olumsuz yönde etkilediği ve kimi zaman entegrasyon sorunlarını beraberinde getirdiği birer gerçekliktir. Aynı kamusal alanın paylaşıldığı bölgelerde, bu durum sıklıkla yaşanmış ve Batı toplumlarında yaşayan Müslüman grupları sosyal hayata uyum konusunda oldukça zor durumda bırakmıştır. Kimi akademisyenlere göre esas sorun da zaten aynı kamusal alanın paylaşılması ile birlikte kendisini göstermiştir (Göle, 2015, s. 97). Benzer bir yaklaşım Akgönül (2018, s. 7) tarafından dile getirilmiş ve ilgili çalışmada ötekilik kavramının gruplar arasındaki mesafe çerçevesinde farklılaştığından bahsederek, yakındaki bir ötekinin (*otherness of proximity*) uzaktaki bir ötekinden (*remote otherness*) daha fazla tedirginlik vereceğini ve olumsuz algının daha da güçleneceğini belirtmiştir. Bu noktada Akgönül'ün ve Göle'nin benzer yaklaşımları, son on yıl içerisinde hızlı bir artış gösteren İslamofobik eğilimi de açıklamaktadır. Batı toplumları için daha önce de öteki olan Müslümanlar, fiziki mesafelerden dolayı olumsuz tepkilerle daha fazla karşılaşmaktadırlar.

2.2. Algılanmış Tehdit Kuramı ve İslamofobi

Yukarıda açıklanan Sosyal Kimlik Kuramı ve buna bağlı olarak gruplar arası iletişim dinamikleri çerçevesinde var olan olumsuz algının konsolide hale gelmesi, güncel dönemin değerlendirilmesinde oldukça net bir bakış açısı sunmaktadır. Son on yıl içerisinde yaşanan gelişmeler dikkate alındığında bu durumun iki farklı süreç halinde ilerlediğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Bunda hem yoğunlaşan göç dalgaları hem de İslamcı bir terör örgütü olan IŞİD'in batı merkezli saldırıları etkili olmuştur.

Algılanmış Tehdit Kuramı, toplumların tehdit algısının iki farklı şekilde ortaya çıktığını iddia etmektedir. Toplumların can güvenliğine, fiziki bütünlüğüne karşı var olan ve/veya iktisadi anlamda güvensizlik yaratabilecek bir tehdit gerçekçi (realistic) tehdit olarak nitelendirilirken; kimlik gibi soyut değerlere karşı oluşan bir tehdit de sembolik (symbolic) tehdit olarak kaydedilmektedir (Stephan ve diğerleri, 2002). Bu çerçevede, artan kitlesel göç ciddi anlamda Müslümanların görünürlüğünü arttırmış ve Batılı toplumlara gerek politikacılar aracılığıyla gerek kitle iletişim araçları ile sunulanlar çerçevesinde sembolik tehdit algısını oluşturmuştur. Müslümanların ve İslami kimliğin, Batılı kimlik ve değerler çerçevesinde bir tehdit yarattığı algısı sunulmuş ve bu kapsamda Müslüman kimliğin olumsuzlandırılması konsolide hale gelmiştir.

Değerlere karşı bir tehdit yarattığı iddia edilen Müslüman göçmenlerin ve/veya sığınmacıların, aynı zamanda kısıtlı ekonomik kaynakların kullanımı çerçevesinde yeni birer paydaş olacakları iddiası da ekonomik açıdan dezavantajlı olan, görece yoksunluk yaşayan kitleler nezdinde başka bir olumsuzluk durumu yaratmıştır. Müslümanların varlığı ve artan görünürlüğü, merkez-çevre bağlamında, çevreyi oluşturan ve belirli kaynaklara ve/veya hizmetlere erişimi kısıtlı olan yerel halk tarafından benimsenen bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Diğer taraftan IŞİD'in saldırılarında batı şehirlerini hedef alması ve toplumun can güvenliği konusunda bir tehdit yaratması; sözde terör ve İslam bağlantısı sebebiyle Müslümanların varlığının, yine gerçekçi bir tehdit olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu iki durum tehdit algısının farkı iki ayağını oluşturmakta ve ileride bahsedilecek süreçler kapsamında İslam'ın ve Müslümanların görünürlüğünün artmasından dolayı oluşan fobik eğilimi desteklemekte ve derinleştirmektedir.

3. Siyasal Yapılanma Çerçevesinde İslamofobi

İslamofobi'nin toplumsal bir yapılanmada kendisini göstermesi, kendiliğinden oluşan bir durum olarak değerlendirilemeyecek kadar kompleks bir yapıya sahiptir. Algının yerleşmesi, fiziksel anlamda herhangi bir etkileşimden bağımsız olarak, kimlik farklılıklarının ne şekilde araçsallaştırıldığı üzerine de çalışılmasını zorunlu kılmaktadır. Kimlik temelli çatışmalar kapsamında bir 'öteki' olarak değerlendirilen Müslüman kimliği, Lean'ın (2012) işaret ettiği üzere, özellikle Avrupa'da ortaya çıkan popülist siyasetin hedefi haline gelmiş ve sağ politikanın nefret üretimi konusundaki etkisi dikkat çekici bir boyuta ulaşmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, İslamofobi'nin siyasi eylemler ve söylemler kapsamında ne şekilde oluştuğuna/oluşturulduğuna dair farklı kuramsal yaklaşımlar üzerinde durulacaktır. Dini kimliğin, sekülerleşme tezi kapsamında beklenenin aksine, yeniden önem kazanması açısından post-sekülerleşme, küreselleşmenin de beraberinde getirdiği gerek fiziki yer değiştirme gerekse bundan bağımsız etkileşim durumları kapsamında çok-kültürlülük ve bir önceki bölümde açıklanan (sözde) tehdit unsurunu destekleyen bir siyasi söylem olarak karşımıza çıkan gerçek-ötesi popülist siyaset değerlendirme kapsamına alınacak ve İslamofobi'nin neden sosyo-politik bir sorun olarak değerlendirilmesi gerekliliği ortaya konacaktır.

3.1. Post-sekülerleşme ve İslamofobi

Toplumsal unsurlar göz önünde bulundurulduğunda; sabit ve durağan bir yapı değil, çağın gerekliliklerine ve farklı gelişmelere ayak uyduran dinamik bir yapı dikkat çekecektir. Bu dinamizm çerçevesinde ilerleyen süreçte, sanayileşmenin ve post-sanayileşmenin etkisi oldukça büyüktür. Modernleşmenin beraberinde getirdiği en tartışmalı teorilerden biri olan sekülerleşme teorisi, ilgili değişimin din üzerinde bir 'zafer' kazanması süreci ve manevi değerlerin yerini daha seküler değerlerin alması şeklinde özetlenebilir (Heywood, 2018, s. 253). Ancak zaman içerisinde, dini değerlerin beklendiği gibi seküler değerler karşısında etkisini yitirmesi durumu tersine dönmüş ve dini değerler yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Ancak, belirtmek gerekir ki bu iki farklı değer algısı çerçevesinde bir rekabet ortamı beklenmemektedir. Modern toplum yapısındaki seküler unsurlar, dini bir uyanış şeklinde kendini gösteren bir harmoni ile özdeşleştirilebilecek şekilde ortaya çıkarak post-seküler toplum yapısını oluşturmuştur (Habermas, 2008).

Post-seküler toplum yapılanması incelendiğinde dini değerlerin yeniden önem kazanması ve dini kimliklerin tekrar kendini göstermesi durumu dikkat çekmektedir. Bu değişim, muhafazakar eğilimli sağ-popülist siyasetin yükselişi için de zemin oluşturmaktadır. Dini değerlerin yeniden önem kazandığı bu dönem içerisinde, güncel gelişmelerle birlikte yükselişe geçen Müslüman-Hristiyan etkileşimi de yukarıda açıklandığı gibi medyanın ve siyasi söylemlerin etkisiyle birlikte negatif algının oluşmasında ve/veya konsolide hale gelmesinde etkili olmuş ve İslamofobi'nin ortaya çıkması için toplumsal bir zemin hazırlamıştır.

3.2. Çok Kültürlülük ve İslamofobi

Bir önceki bölümde belirtildiği üzere toplumsal unsurlar sürekli olarak bir dinamizm sergilemiş ve belirli kırılma noktaları çerçevesinde değişime uğramıştır. Sanayileşme ve post-sanayileşme süreçlerinin sonrasında içinde bulunulan dönem, bilgi toplumu yapılanmasını ortaya çıkarmış ve küreselleşmenin gelişen teknolojiyle birlikte kültürel anlamda da etkileşim hızını artırmıştır. Bu çerçevede çok kültürlü bir yapı sunan yeni toplumsal dinamikler bir harmoni oluşturmaktadır. Bu oluşun harmonide, kimlik siyasetlerinin devam ettirilmesinin bir karşılığı olmayacaktır; zira kimlik siyaseti farklılıklar üzerine odaklanırken, çok kültürlü yapı farklılıkların harmonisi üzerine odaklanmaktadır (Doganyilmaz Duman, 2019).

İslamofobi, dini kimlikler bağlamındaki bir kutuplaşma durumu üzerine kuruludur. Müslüman kimliğin algılanması üzerine gruplar arası bir sınır oluşturma veya Sosyal Kimlik Teorisinde açıklandığı üzere; var olan sınırların marjinalleşmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Allen (2007, s. 153-154), örneğin, İslamofobi'nin çokkültürlü yapıyı bir çeşit erozyona maruz bıraktığını belirtmektedir. Benzer şekilde Esposito ve Kalın da (Esposito ve Kalın, 2015) İslamofobi'nin bir çoğulculuk sorunu olup olmadığını tartışmışlardır.

3.3. Gerçek-Ötesi (Post-Truth) Popülist Siyaset ve İslamofobi

Kimliksel farklılıklar ve bunların araçsallaştırılarak olumsuz bir algının ortaya çıkması, yukarıda sözü edilen 'ben/biz' ve 'öteki' dikotomisini besler niteliktedir. Bu dikotomik marjinalleşme süreci, aynı zamanda popülist siyasetin de temelini oluşturmaktadır. Güncel dönem popülist siyasetinin kimlik farklılıkları üzerinde işleyerek, kimlik siyaseti ile eklemlendiğini belirtmek yanlış olmayacaktır (Doğanyılmaz Duman, 2020). Zira, popülist siyasetin de söylemler aracılığıyla düşman olarak değerlendirilebilecek bir 'öteki'ye işaret etmesi ve algıyı bu yönde oluşturması gerekmektedir.

Siyasal yapılanmada oluşturulan söylemler, dikkatlerin belirli bir noktaya toplanmasını, kamuoyu oluşturulmasını hatta manipüle edilmesini sağlayabilecek bir yetiye sahiptir. Bu çerçevede, Batı toplumlarında siyasilerin, son dönemde yaşanan kitlesel göç dalgaları kapsamında ülkeye yeni gelen Müslümanları birer 'öteki' olarak etiketlemesi, toplum nezdinde de karşılık görmektedir. Bu kapsamda özellikle Avrupa'da yükselen sağ siyaset ile birlikte kendini gösteren popülist siyaset, oluşturduğu 'öteki' algısıyla karar verici siyasi elitleri bu etkileşimin sorumluları olarak işaret etmekte ve zarar göreceği iddia edilen kitle ile kendisini özdeşleştirmektedir.

Popülist siyaset argümanlarının oluşturduğu algı, son dönem siyaset literatüründe kendisini gösteren farklı bir kelime ile de birlikte anılmaktadır. Oxford Sözlüğünün her yıl yayımladığı 'yılın kelimesi', 2016 yılında gerçek-ötesi (*post-truth*) olarak duyurulmuştur. Sıfat, bireylerin gerçeklere değil de duygu ve inançlara daha fazla yanıt/tepki verdiği durumlar olarak açıklanmıştır (Oxford Dictionaries, 2016). Kelime siyasi literatürde hemen dikkatleri üzerine toplamış ve algı oluşturmak amacıyla hazırlanmış söylemler ve bu çerçevede devam eden siyasi süreç 'gerçek-ötesi siyaset' şeklinde akademik araştırmalara konu olmuştur (Rose, 2017; Montgomery, 2017; Lockie, 2017; Doganyilmaz Duman, 2018). Kavram, bireylerin rasyonaliteden

uzak, tamamıyla algıları çerçevesinde siyasal katılım sergilediklerini belirtmektedir. Alginın, sürecin en önemli etkileyeni olmasından dolayı, gerçek-ötesi siyaset sağ populist siyaset ile birlikte değerlendirmeye alınmış ve bu çalışmanın kapsamı dahilinde dini kimlik üzerine kurulu olan 'öteki' algısına da odaklanmıştır.

Yukarıda açıklandığı üzere artan etkileşim, algılanmış tehdit unsurunu beraberinde getirmiş ve sosyo-ekonomik sebepler oldukça net bir şekilde kendisini göstermiştir. Ekonomik güvensizlik durumu (Inglehart ve Norris, 2016), örneğin, sahip olunan kısıtlı kaynakların kaybedilebileceği endişesi çerçevesinde bireylerin bir başkasını suçlayabilmeleri için bir alt yapı sunabilmektedir. Popülist siyaset kapsamında, gerçeklere dayanmamasına rağmen Müslüman göçmen ve/veya mültecilerin hedef gösterilmesi, tehdit algısını ve buna bağlı olarak İslamofobik eğilimi güçlendirmiştir.

Algıların, gerçekliklerin önüne geçmesi ve bu süreçte 'öteki'nin varlığının abartılması durumu, yapılan birçok araştırmada kendini göstermiştir. Örneğin bireylerin aynı kamusal alanı paylaştıkları Müslüman nüfusu konusunda, oluşturulan tehdit algısı ile doğru orantılı bir şekilde gerçek olmayan yüksek tahminlerde buldukları ortaya çıkmıştır (Ipsos, 2016). Bu durum bireylerin sahip olduğu algının gerçek-ötesi söylemler aracılığıyla ne derece manipüle edildiğini açıklayabilmektedir.

4. İletişim Kuramları ve İslamofobi

Kitle iletişim araçlarının kullanımı, sosyo-politik süreçler üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Zira ilgili iletişim araçları, var olan olaylarla ilgili olarak topluma sunulan bilginin yorumlanması, gündem oluşturulurken kahramanların ve kurbanların sunulması, suçluların ve/veya sorumluların işaret edilmesi konusunda süreci şekillendirme yetisine sahiptir. İster İslamofobi ister Müslümanfobisi şeklinde açıklansın, genel itibarıyla Müslüman/İslam karşıtlığı eğiliminin artışında da medyanın yadsınmaz bir etkisinin olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. European Islamophobia Report'da (SETA, 2018) dikkat çekildiği üzere, parasosyal etkileşim, Batı toplumlarında bireylerin Müslümanlara yönelik olumsuz algılarını ve önyargılarını konsolide etmekte oldukça etkin bir rol oynamaktadır. Bu konuda gerek geleneksel gerek yeni medya unsurları etkili bir araç haline gelmiştir. Var olan İslamofobik söylemlerin daha geniş bir kitleye ulaşımı konusunda zaten bir sürecin varlığının kabul edilmesi gerekirken, yeni medya unsurlarının bireylere içeriğin tüketimi ile birlikte üretilmesi konusunda da platform sağlaması, ilgili söylemlerin kaynağının çeşitlenmesini de beraberinde getirmiştir. Üre-tüketici (*prosumer*) (Laughey, 2010, s. 66-67) konumuna ulaşan bireylerin, kaynağı belirli ve/veya güvenilir olmayan bilgilerle içerik üretmesi ciddi anlamda bir bilgi kirliliğine sebep olmaktadır.

Diğer taraftan çeşitli iletişim teorileri de İslamofobi'nin medya aracılığıyla insanların zihinlerinde yer ederek algının bu yönde oluşması sürecine sunulan katkıyı açıklamak için kullanılabilir. Örneğin, Gerbner'in (1998) açıkladığı Yetiştirme Kuramında (*Cultivation Theory*) bireylerin sahip oldukları algının oluşumu, özellikle televizyonlar aracılığıyla izleyici kitlesine sunulan içeriğin zihinlere yerleşmesiyle/yerleştirilmesiyle oluşan bir sürecin ürünü olarak tanımlanmaktadır. Kitle algısının bu şekilde oluşturulması ve yönlendirilmesi konusunda medya araçlarının kullanılması yeni bir durum olmamakla birlikte, geçtiğimiz yüzyıl içerisinde medya araçlarının algı oluşturma ve propaganda yapma süreçlerinin en temel bileşenlerinden birisi olduğunu kanıtlar nitelikte çalışmalar bulunmaktadır (Apak, 2019). İslamofobik eğilimin sunulması çerçevesinde de aynı süreç izlenmektedir. Çerçeveleme olgusu, ilgili süreci açıklamak için oldukça başarılı bir alt yapı sunmaktadır. Goffman (1974) tarafından açıklanan sosyal çerçeveler, bireylerin gündelik olayların akışı kapsamında ortaya çıkan, bireylerin konuşmalarında ve/veya davranışlarında gözlemlenebilecek süreçlerdir. Betimlemeye göre, olayların ve olguların açıklanmasının ve onlara yaklaşımın farklı şekillerde ortaya çıkabileceği ve bunu belirleyen de kişisel çıkarlar olduğu iddia edilmektedir. Zaman içerisinde iletişim çalışmalarında gündem belirleme kapsamında geliştirilen Çerçeveleme Kuramına (Entman, 1993) göre gerçekliğin belirli noktalarına odaklanması ve tüm süreç içerisinde ağırlıklandırılması sonucunda içerikle birlikte ahlaki yargılar da sunulur. Bu kapsam-

da, Müslüman toplumlari konu alan içeriklerin üretilmesinde de gerçekleştirilen çerçeveleme ile olumsuz algının refere edilmesi söz konusu olabilmektedir.

Orum ve Dale'in (2016, s. 323) açıkladığı üzere, kitlesel medya araçlarının haber öyküsünün nasıl anlatıldığı ve organize edildiği üzerine kullanılan farklı yöntemler bulunmaktadır. İzleyici kitlesinin manipüle edilebilmesi ve farklı algıların oluşturulması ve/veya var olan algıların konsolide edilmesi konusunda farklı yöntemler izlenebilmektedir. Literatürde İslamofobik algının oluşturulması konusunda üretilen içeriklerle ilişkilerin incelendiği birçok çalışma bulunmaktadır (Temel, 2019; Aydın Varol, 2019; Rane ve diğerleri, 2014). Akgönül'ün (2018, s. 8-9) üç aşamalı olarak sunduğu bu süreç, çerçevelemenin ne şekilde yapılabileceği konusunda fikir vermektedir. Toplum içerisinde Müslüman bir birey tarafından gerçekleştirilen bir suçun sunulması sürecinin ilk aşamasında, geleneksel ve sosyal medya araçları failin sunulması sırasında İslam kimliğine vurgu yapmaktadır. İkinci aşamada, faille ait tekil Müslüman kimlik ile İslam dinine inanan tüm Müslümanlara ait olan çoğul kimlik birleştirilerek, tüm gruba kötü olarak işaret edilmektedir. Son olarak da tüm grup tekilleştirilerek bir stereotip üretilmekte ve Müslüman kötü algısı desteklenmektedir.

Günümüzde İslamofobi üzerine yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda medyanın fobik duygunun konsolidasyon sürecine yaptığı olumsuz katkı üzerine odaklanılmaktadır. Bu odaklanmanın genel ve haklı gerekçesi ise gerek konvansiyonel gerek yeni medya unsurlarının, yukarıda açıklanan farklı süreçler kapsamında Batı toplumlarında olumsuz Müslüman algısının güçlenmesine katkı sunmasıdır. Bu konuda 20. yüzyıl gerçeklikleri üzerine yapılmış en temel çalışmalardan bir tanesi Said tarafından sunulmuştur. Said (1981), Batı medyasının, özellikle de Amerikan medyasının, insanlarda algı oluşturabilme konusundaki yetisi üzerine odaklanarak İslam'ın ne şekilde sunulduğunu, çerçevelemenin nasıl yapıldığını ve stereotiplerin nasıl oluşturulduğunu tartışmıştır. 21. yüzyıla gelindiğinde Esposito (2013), İslamofobik algının güçlenmesinde büyük etkisinin olduğu tartışılan 11 Eylül saldırıları sonrasında durumun ne şekilde değiştiğini inceleyen kapsamlı bir araştırmaya dikkat çekmiştir. Medya gözlem platformu olan Media Tenor tarafından yapılan araştırmada, 2001-2011 yılları arasında A.B.D. ve Avrupa'da (BBC, ABC ve CBS) yapılan yaklaşık 975 bin haber hikayesi incelenmiş ve karşılaştırmalar sonucu şu bulgulara ulaşılmıştır: 2001'de yapılan ve Müslümanların konu edildiği haberlerin %2'lik bir oranında militanlara, %0.1'lik bir oranında ise genel olarak Müslümanlara odaklanılırken; 2011 yılında militanlara ait haber hikayelerinin oranı %25'e çıkmış ve genel olarak Müslümanlara odaklanan hikayelerin oranı aynı (%0.1) kalmıştır. Medyanın sıklıkla sunduğu bu hikâyeler, bireylerin zihinlerine yerleştirilen Müslüman algısını anlamak adına oldukça net bir çerçeve sunmaktadır.

Sonuç

Dini kimlikler bağlamında ortaya çıkan olumsuz etkileşim, beraberinde birçok tehlike barındırmakla birlikte gerek siyasal gerek toplumsal alanda çeşitli gerekçelerle desteklenmekte ve kırılmaların derinleşmesi gözlemlenmektedir. İçinde bulunulan 21. yüzyılın, insan haklarının evrenselliği üzerine herhangi bir şüphe barındırmaması gerekliliğine karşın, ortaya çıkan fikirsiz çatışma durumunun zamanın ruhuyla uyummadığını belirtmek gerekmektedir.

Kimlik siyasetinin, siyasetin genel nosyonu olan 'ortak iyilik' algısı ile uyumadığı oldukça net bir gerçekliktir. Bu kapsamda herhangi bir grubun sahip olduğu kimlik özellikleri nedeniyle çatışmaya evrilebilecek güçte bir uyumsuzluğun hedefi haline getirilmesi, kavramın kendi içinde barındırdığı 'fobi' yaklaşımıyla oldukça açık bir şekilde uyumaktadır. Fobi, herhangi rasyonel bir dayanağa sahip olmaksızın yaşanan korkudur ve İslamofobi özelinde değerlendirildiğinde de aynı şekilde rasyonel bir dayanak noktası bulunmamaktadır. Siyasal çıkarlar çerçevesinde birer araç haline gelmiş/getirilmiş Müslüman kimliği, Batı toplumlarında ortaya çıkan bir 'öteki' ihtiyacı için, dönemin dinamikleri kapsamında, hedef grup olmuştur.

Post-seküler toplum yapılanması çerçevesinde hâlihazırda Hristiyan/Yahudi-Hristiyan gelenekler üzerine kurulu seküler kamusal alan algısı kapsamında bireylerin yeneden dini değerlere eğilim göstermesi durumu söz konusu iken, din temelli sosyal kimlikler aracılığıyla ortaya çıkan/çıkarılan gruplar arası çatışmalar, gerek popülist gerek gerçek-ötesi siyaset unsurları ile desteklenmektedir. Siyasi söylemler ve (hem geleneksel hem sosyal) medya araçları aracılığıyla çerçevelenen gündem, belirtilen olumsuz algının zihinlere yerleştirilmesine ve yetiştirilmesine olanak sağlamak ve Algılanmış Tehdit Kuramı kapsamında değerlendirilen farklı tehdit anlayışları konsolide hale getirilmektedir. Bu süreç sonunda görünür hale gelen tutumsal ve davranışsal İslamofobik eğilimler, Batı toplumlarında sürekli olarak kendini besleyen yeni bir dinamizm oluşturmakta ve sosyo-politik anlamda ciddi bir kırılmayı beraberinde getirmektedir. Bu durum, Müslümanların ötekileştirilmesi ile birlikte hem ilgili toplumlar hem de 21. yüzyıl dinamiklerinin beraberinde getirdiği çok kültürlü yapı için ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

Bu çalışmada İslamofobi'nin ortaya çıkış süreci ve beraberinde getirdiği siyasal ve toplumsal dinamikler, var olan kuramlar çerçevesinde tartışılarak bunların detaylı bir analizi yapılmaya çalışılmıştır. İslamofobi'nin kavramsal olarak rasyonel olmayan bir temel üzerine kurulu bir fobi olduğu nettir ve belirtilmesi gerekir ki bu fobik eğilimin devam etmesi, sosyo-politik kırılmaların derinleşmesinden başka bir sonuca ulaşmayacaktır.

Kaynakça

- Aarabi, K. (2019, Şubat 11). *The fundamentals of Iran's Islamic revolution*. Tony Blair Institute for Global Change: <https://institute.global/policy/fundamentals-irans-islamic-revolution> [Erişim tarihi: 04.04.2020]
- Akgönül, S. (2018). Islamohobia and Muslimophobia: From words to acts. İçinde, O. Scharbrodt, S. Akgönül, A. Alibašić, J. S. Nielsen, & E. Racijs (Ed.), *Yearbook of Muslims in Europe* (s. 1-16). Leiden: Brill.
- Aktikriti, A. (2013). İslamofobi ve medyanın rolü. İçinde, H. Yıldız (Ko.), *Hukuk ve Medya Bağlamında Tarabya Uluslararası İslamofobi Konferansı* (s. 92-96). Ankara: T. C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.
- Allen, C. (2007). European Islam: Challenges for public policy and society. İçinde, S. Amghar, A. Boubekour, & M. Emerson (Ed.), *Islamophobia and Its Consequences* (s. 144-167). Brussels: Center for European Policy Studies.
- Allen, C. (2014). Islamophobia and the crises of Europe's multiculturalism. İçinde, E. Toğuşlu, J. Leman, & I. M. Sezgin (Ed.), *New Multicultural Identities in Europe* (s. 213-228). Leuven: Leuven University Press.
- Apak, D. (2019). Dezenformasyon ve algı yönetimi bağlamında bilişimsel propaganda kavramı. İçinde, D. Doğanyılmaz Duman, & Ö. Bilgili (Ed.), *Siyaset ve İktisat: Aktörler, Kurumlar, Tartışmalar* (s. 3-26). Bursa: Dora Yayınevi.
- Axelrod, A. and Phillips, C. (Ed.). (2004). *Encyclopedia of wars*. New York: Facts on File.
- Aydın Varol, F. B. (2019). Batı'nın bir ötekisi olarak İslam ve Müslümanlar: Batı Avrupa medyasında İslamofobinin temsili. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 2(2), 215-236.
- Bayraklı, E. ve Yerlikaya, T. (2017). Müslüman toplumlarda İslamofobi: Türkiye örneği. *Ombudsman Akademik*, 7, 51-70.
- Bleich, E. (2011). What is Islamophobia and how much is there? Theorizing and measuring an emerging comparative concept. *American Behavioral Scientist*, 55(12), 1581-1600.
- Bravo López, F. (2011). Towards a definition of Islamophobia: Approximations of the early twentieth century. *Ethnic and Racial Studies*, 34(4), 556-573.
- Buehler, A. F. ve Atalay, M. (2014). İslamofobi: Batı'nın "karanlık tarafı"nın bir yansıması. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55(1), 123-140.
- Dekker, H. and van der Noll, J. (2009). *Islamophobia and its origins: A study among Dutch youth*. Konferans Sunumu: IMISCOE Cross-Cluster Theory Conference: Interethnic Relations: Multidisciplinary Approaches. Workshop: The Role of Emotions in Interethnic Relationships of Muslims: Feminism and Masculinities.
- Doğanyılmaz Duman, D. (2018). İslam's increased visibility in the European public sphere: A real crisis? *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*, 28, 68-91.
- Doğanyılmaz Duman, D. (2019). Identity politics vs. multiculturalism: Focusing on differences in digital age. İçinde, B. Tunçsiper, F. Sayın, B. Hergüner, & F. İ. Aydın (Ed.), *Selected Discussions on Social Science Research* (s. 775-787). Londra: Front Page Publications.
- Doğanyılmaz Duman, D. (2020). Kimlik, söylem ve gruplar arası iletişim: Popülist siyasetin kimlik siyaseti ile eklenmesi. İçinde, E. Ünür, & D. Palalar Alkan (Ed.), *Disiplinlerarası Boyutlarıyla İletişim* (s. 261-276). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Entman, R. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43, 51-58.

- Esposito, J. L. (2011, Mayıs 25). *Islamophobia: A threat to American values?*, Huffington Post: http://www.huffingtonpost.com/john-l-esposito/islam-ophobia-a-threat-to_b_676765.html [Erişim tarihi: 15.03.2020]
- Esposito, J. L. (2013). İslamofobi ve çokkültürlülük. İçinde, H. Yıldız (Ko.), *Hukuk ve Medya Bağlamında Tarabya Uluslararası İslamofobi Konferansı* (s. 27-31). Ankara: T. C. Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.
- Esposito, J. L. ve Kalın, İ. (Ed.). (2015). *21. yüzyılda çoğulculuk sorunu İslamofobi*. (İ. Eriş, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Göle, N. (2015). *Gündelik yaşamda Avrupalı Müslümanlar*. (Z. Cunillera, Çev.) İstanbul: Metis Yayınevi.
- Geisser, V. (2013). *La nouvelle Islamophobie*. Paris: La Découverte.
- Gerbner, G. (1998). Cultivation analysis: An overview. *Mass Communication & Society*, 3(4), 175-194.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Cambridge-Massachusetts: Harvard University Press.
- Habermas, J. (2008). Secularism's crisis of faith: Notes on post-secular society. *New Perspectives Quarterly*, 25, 17-29.
- Heywood, A. (2018). *Siyaset*. (F. Bakırcı, Çev.) Ankara: BB101 Yayınları.
- Huntington, S. P. (1993). The clash of civilizations? *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.
- Inglehart, R. F. and Norris, P. (2016). Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-ots and cultural backlash. *HKS Working Paper Series - RWP16-026*, 1-52.
- Ipsos. (2016). *The perils of perception 2016 Survey*. Ipsos: <https://www.ipsos.com/sites/default/files/2016-12/Perils-of-perception-2016.pdf> [Erişim tarihi: 02.04.2020].
- Kaya, A. (2015). Islamophobia as an ideology in the west: Scapegoating Muslim-origin migrants. İçinde, A. Amelina, K. Horvath, & B. Meeus (Ed.), *An Antology of Migration and Social Transformation in Europe* (s. 281-294). Wiesbaden: Springer.
- Laughey, D. (2010). *Medya çalışmaları: Teoriler ve yaklaşımlar*. (A. Toprak, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Lean, N. (2017). *The Islamophobia industry: How the right manufactures hatred of Muslims*. Londra: Pluto Press.
- Lockie, S. (2017). Post-truth politics and the social sciences. *Environmental Sociology*, 3(1), 1-5.
- Modood, T. ve Ahmad, F. (2007). British Muslim perspectives on multiculturalism. *Theory, Culture & Society*, 24, 187-213.
- Montgomery, M. (2017). Post-truth politics? Authenticity, populism and the electoral discourses of Donald Trump. *Journal of Language and Politics*, 16(4), 619-639.
- Orum, A. M. ve Dale, J. G. (2016). *Siyaset sosyolojisi: Günümüz dünyasında iktidar ve katılım*. (İ. Kaya, Çev.) Ankara: Say Yayınları.
- Oxford Dictionaries. (2016). *Post-truth*. Oxford Dictionaries: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth> [Erişim tarihi: 02.04.2020].
- Raghimi, A., Khairi, H., & Pouriani, M.H. (2018). Islamic revolution and confronting with Islamophobia and Iranophobia. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 2018(1), 1049-1057.
- Rane, H., Ewart, J., & Martinkus, J. (2014). *Media framing of the Muslim world*. Londra: Palgrave Macmillan.

- Rose, J. (2017). Brexit, Trump, and post-truth politics. *Public Integrity*, 19(6), 555-558.
- Runnymede Trust. (1997). *Islamophobia: A challenge for us all*. Londra: Runnymede Trust.
- Said, E. W. (1981). *Covering Islam: How the media and experts determine how we see the rest of the world*. New York: Pantheon Books.
- Seta (2018). *European Islamophobia report*. (E. Bayraklı, & F. Hafez, Ed.) SETA: https://setav.org/en/assets/uploads/2018/07/EIR_2017.pdf [Erişim tarihi: 02.04.2020]
- Sharon, S. B. and Kassin, S. M. (1993). *Social psychology*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Stephan, W. G., Ybarra, O., Bettencourt, A., Ervin, K. S. ve diğerleri (2002). The role of threats in the racial attitudes of blacks and whites. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(9), 1242-1254.
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1-39.
- Temel, M. (2019). Türkiye’de medya ve İslamofobi araştırmaları. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 2(1), 93-121.
- Turner, J. G. (1982). Towards a cognitive redefinition of the social group. İçinde, H. Tajfel (Ed.), *Social Identity and Intergroup Relations* (p. 15-40). New York: Cambridge University Press.
- Winkler, C. (2016, Temmuz 7). *Neoracism in Europe and its effect on Muslims in the public sphere*. Religious Freedom Institute: <https://www.religiousfreedominstitute.org/cornerstone/2016/7/7/neoracism-in-europe-and-its-effect-on-muslims-in-the-public-sphere> [Erişim tarihi: 02.04.2020].
- Wuthnow, R. (2005). *America and the challenges of religious diversity*. Princeton: New Jersey: Princeton University Press.
- Yetkin, M. (2017, Şubat 3). *Terörle mücadelede “İslamcı” yol ayrımına doğru*. Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/terorle-mucadelede-islamci-yol-ayrimina-dogru-40354247> [Erişim tarihi: 15.03.2020].
- Zimmerman, J. C. (2008). A review of: Hillel Schenker and Ziad Abu-Zayyad. *Islamophobia and anti-semitism*. *Terrorism and Political Violence*, 20(3), 454-456.

MEDIAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

A Theoretical Approach for Islamophobia within a Socio-Political Framework

Didem DOĞANYILMAZ DUMAN

Extended Abstract

Negative interaction occurring within the framework of religious identities is encouraged for various reasons in both political and social levels and it deepens social conflicts along with many other dangers. Current conflict within the scope of religious identities can be exemplified as Islamophobia, which can be defined as hatred or dislike towards Islam and consequently all Muslims. With increased interaction, usage of the term has increased dramatically and consequently, academic literature has been enriched with various case studies focusing on different geographies and different reasons in order to understand specific dynamics regarding that part of the world. Hence, researches analyzing Islamophobia have mostly focused on its definition and different characteristics regarding each specific case.

This study aims to provide a different approach to the term and to examine it within a theoretical context in the field of socio-politics. Existing theories will be analyzed within the framework of Islamophobia discussions. In order to do complete this theoretical analysis, certain themes were focused including how Islamophobic leaning is encouraged by instrumentalist approaches of political elites, how societies react to it, the role of media consisting of both conventional and new, and how inter-group relations between different possessors of different religious identities have been affected by all those. Hence, following theories and approaches are taken into analysis: social identity theory, perceived threat theory, attitudinal and behavioral Islamophobia approaches, post-truth politics, populist politics, multiculturalism, post-secularism, and related communication theories. At this point, it is important to state that all theoretical discussions are based on dichotomic dynamics between 'us' and 'other' within Islamophobia discussions.

Although the term has been used since the early 20th Century, by 21st Century, it has become more frequently used. Starting from the first years of this century, terrorist attacks with Islamist motivations have brought about significant and unfortunate negative feelings towards Islam and reawakened Islamophobia. At this point, it is important to highlight an important difference between two terms concerning matters related to Islam. Islamic is a word that deals with matters about Islam; such as traditions, lifestyle, economic leaning etc. while Islamist is a word that refers to *instrumentalization of Islam* in order to legitimize certain causes such as terror. Hence, it is strictly essential to use the right term. Additionally, massive flows of refugees heading to the West have caused another dimension of consciousness regarding visibility of Muslims, which actually dates back to beginnings of the second half of 20th century in terms of migration. However, current dynamics have more effective power to inform and also manipulate societies regarding any change. Consequently, it has attracted more attention among societies and political representatives.

Regarding the main approach of this study, Islamophobic leaning and processes that consolidates its existence is explained as follows. While individuals tend to lean on religious values once again within secular public sphere, which is based on Christian and at certain terms Judeo-Christian traditions, in accordance with the post-secular society structure; inter-group conflict, which has occurred and/or been occurred via religion-based social identities, has been encouraged by both populist and post-truth politics. The agenda, which is framed through political discourses and media (both conventional and new), allows the negative perception to be placed and cultivated in the minds; consequently, different threat perceptions evaluated within the framework of perceived threat theory have been consolidated. In accordance with that, decreasing distance between Muslims and Western societies has been referred as a symbolic threat for both identity and economic situation related issues and a realist threat in terms of so-called link between Islam and terror. By the end of this process, attitudinal and behavioral Islamophobic tendencies form a new dynamic that constantly feeds itself in Western societies, and this brings about a considerably serious socio-political marginalization. This outcome poses an important problem, which paves the way of exclusion of Muslims from societies while othering them, for both related societies and multicultural structure alongside dynamics of 21st century that have been based on universality of human rights.

Among all discussions, it is important to highlight that this study has paid utmost attention to Islamophobia's being a *phobia* that has no rational base to come out under any circumstances. Offensive approaches towards entire possessors of an identity component bring about nothing but marginalization within the society, and Islamophobia is one of the most current examples of such a situation that causes uneasiness within the related societies not only for integration problems concerning new-comer Muslims but also host members.

**Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.**

•••••

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed.